

גליוני שלחן ערוך – יורה דעה

אברהם שטיינברג

סימן קצ"ו סעיף ד'

בירור הלכה וסידור השיטות בענין חיוב ומספר הבדיקות בז' הנקיים – לכתחילה ובדיעבד

מקור החיוב לבדוק פעם או פעמיים בכל יום ושלא סגי בבדיקת יום א' וז' גרידא

הנה במתני' ובגמ' ס"ח ע"ב מבוארת שיטת ר' אליעזר דזבה שבדקה רק ביום א' וביום ז' עלו לה לז"נ. (וביסוד המח' ר"א-ר"ר-ור"ע, ע"י שו"ת אג"מ חיו"ד ג' סי' נ"ה ענף ב', ואכמ"ל.) וכל הראשונים דקיי"ל כר"א בזה (עיי"ש תוד"ה אבל ובעוד ראשונים.) ומזה היה נראה שאין חיוב בדיקות אלא ביום א' וביום ז' בלבד. אלא שכתבו הראשונים (מובאים בב"י קצ"ו:ד' ד"ה ובכל שבעת) שצריכה לבדוק בכל יום (וישנם שכתבו להדיא פעם א', ויש שעכ"פ משמע מסתימת דבריהם דצריכים רק פעם א').

וטעמם בזה דממאי דמצינו במתני' שם ס"ח ע"ב דלדעת ר"ע לא סגי בלא"ה, ולדעת ר' יהושע עכ"פ אינו עולה למנין ז' שלמים בלא"ה, הרי משמע דלא פליגי אלא בדיעבד, אבל כו"ע מודים דלכתחילה בעי' בדיקה בכל יום. (בהג' מ"י א"סו"ב ו:ד) כ' את זה בלשון "ושמא לא אמר ר' אליעזר אלא בדיעבד..."

ובמקור הדבר לבדוק ב' פעמים בכל יום, עיי"ש בטור ובב"י קצ"ו:ד' שהביאו כן מכמה ראשונים. וטעמם בזה אינו מבואר אבל כ' הב"י שם וז"ל: ונראה לי שלמדו כן מדתנן בפ"ק דנדה (י"א ע"א) פעמים צריכה להיות בודקת שחרית ובין השמשות, עכ"ל. וכבר העירו ע"ז (עיי"ש בהג' והע' על הטור בשם רעק"א ועוד) שטעם המתני' דשם הוא כמבואר ברש"י שם לטהר למפרע את כל הטהרות שעסקה עמהן. וזה לא שייך לגבי בעלה. אבל מ"מ כך כתבו הראשונים לעשות לכתחילה, ופשוט דכך עלינו לנהוג לכתחילה.

דעת רוב הראשונים כרב - ובאם סגי בבדיקת יום אחד מהאמצעיים עפי"ז

והנה בשיטת ר' אליעזר הנ"ל דס"ל דסגי בבדיקת יום א' ויום ז', מצינו מח' בגמ' אם בעינן לתרוייהו דוקא, או דסגי בתחילתן אע"פ שאין סופן, ובסופן אע"פ שאין תחילתן. דר' חנינא החמיר ורב הקיל. וכיון שמצינו שהגמ' שו"ט אליבא דרב, פסקו רוב רובם של הראשונים דהלכה כרב בזה. (כך פסקו הרמב"ם, והראב"ד והרמב"ן והרז"ה והרשב"א והרא"ה והרא"ש והטור.)

אלא שלא נראה בסוגיא אם רב דוקא יום א' או יום ז' בעי, או דסגי גם בא' האמצעיים. והרא"ש (סי' י' סעי' ה') הביא מן הראב"ד שכ' להוכיח להקל בשאלה זו, אלא שהרז"ה פקפק בראייתו, ומ"מ כ' הרא"ש שבלא"ה נראה בפשיטות להוכיח להקל בזה מראיה אחרת.

שהראב"ד כ' להוכיח כן מעובדא דנדה במתני' ס"ח ע"א, דסגי בבדיקה באמצע להחזיק שעדיין טהורה היא. והרז"ה כ' שאין להוכיח מנדה הקלה לזבה החמורה. והרא"ש כ' דבלא"ה ק"ו מסופן אע"פ שאין תחילתן (דאם סגי בבדיקה בסוף, כ"ש דסגי בבדיקה בתחילה. [צע"ק בטעם החולקים על הרא"ש בזה. וכך תמה בשו"ת אג"מ יו"ד ג' סי' נ"ה ענף ב' בא"ד. אבל מאידך הרי מצינו להחת"ס שאע"פ שסמך במקום צורך על דעת הראשונים כנגד הב"י, מ"מ לא רצה לסמוך על שיטת הרא"ש והראב"ד בזה, אלא הצריכו דוקא בדיקת יום א' או בדיקת יום ז' – ע"י שו"ת חת"ס יו"ד קע"ח המובא בסמוך].

דעת הב"י להחמיר כר' חנינא – ומו"מ במש"כ משום איסור כרת

והנה אע"פ שרוב הראשונים פסקו כרב דסגי בבדיקת יום א' או יום ז', וידוע דרכו של הב"י למינקט כדעתם של רוב הראשונים (כמבואר בדברי פתיחתו), מ"מ מצינו הכא שהביא הב"י דעת מקצתם של הראשונים שהסתפקו דאולי הלכה כר' חנינא דבעי דוקא יום א' וגם יום ז', וכתבו להחמיר מספק. וע"ז כ' הב"י וז"ל (קצ"ו:ד' בסו"ד) וכיון דכל הני רבוותא מספקא להו אין להקל בדבר שהוא ספק איסור כרת, עכ"ל.

(אגב – נראה דאף לדעת השו"ע, מ"מ ישנה עובדא דסגי בבדיקת יום א' לבד – ע"י גל' מהרש"א קצ"ו:ב על מש"כ השו"ע "ואין להקל" ציין לדברי הש"ך לעיל קצ"ב:ב שכ' דאע"פ דקיי"ל כהשו"ע דבעי יום א' וגם יום ז', מ"מ בכלה שנכנסת לחופה (כיון דלא ראתה ודאי) סגי בפעם א' בתוך הז"נ.)

גליוני שלחן ערוך – יורה דעה

אברהם שטיינברג

והנה לבד מה שישנם מגדולי הפוסקים שפקפקו באם צריכים להחמיר בדבר שרוב הראשונים הקילו, עוד מצינו מו"מ במש"כ הב"י דמירי בדבר שהוא ספק איסור כרת. (ע"י בשו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סי' ט"ז מה שהביא מהבית דוד טעביל שאינו אלא חשש דרבנן, וע"י בשו"ת דברי יציב חלק יו"ד סי' ק' באריכות בזה.)

דהנה ע"י בתוספי הרא"ש על גליון הגמ' ס"ט ע"א. דבגמ' שם קמייתי להקשות על רב מהא דמבואר דמי שטעתה בזמן לידתה צריכים להטביל אותה (מטעם טבילה בזמנה מצוה) בכל לילה בשבוע ראשונה, אבל לא בכל יום. ומבאר הגמ' דטבילת לילה מחשש לידה ונדה, אבל טבילה ביום אי"צ משום דבעי' "ספורים לפנינו". ומפרקי' שם דזה אויל בדעת ר"ע דבעי' "ספורים לפנינו". ומפשטות הדברים היה נראה משו"ט דגמ' זה דרק אליבא דרב ליכא לדין "ספורים לפנינו", אבל אליבא דר' חנינא (ממה שסופרים בתחילה וסוף – דהיינו ביום א' וביום ז') נחשב ספורים לפנינו.

אבל עיי"ש בתוספי הרא"ש שכתבו וז"ל: מיהו יש לדחות דר' חנינא נמי לא מיתוקמא כר' אליעזר דכיון דלא בעינן ספורים לפנינו בכל הימים א"כ חומרא בעלמא היא דבעי' סופן ותחלתן ולא מדאורייתא הלכך מטבלינן לה משום טבילה בזמנה מצוה... עכ"ל. וכדבריו כ' ג"כ בסה"ת שהיא מקור כל חומרת הב"י דבעי' למיחש לשיטת ר' חנינא. וא"כ הרי לך שאפי' להחמירים אין כאן חשש איסור כרת אלא חומרא דרבנן. ודברי הב"י צריכים עיון. (כן העירו כמה מהאחרונים. וע"י בפתחי תשובה קצ"ו:ה שהביא המח' היסודית באם הבדיקות (לבד מההפסק טהרה) ג"כ הויין מדאורייתא אם לאו. ובאור הנ"ל בסוגייתנו הוא הציר שכל שאלה זו סובב עליו.)

בדקה ביום ג' וביום ז' – סתירה בדעת הנוב"י

והנה אף כשנניח כדעת הב"י דבעי' בדיקת א' וז' ולא סגי בא' מהם לבד, מ"מ אכתי ניתן לחקור באם דוקא אותם שני ימים – א' וז' – או דסגי גם בכגון ג' וז'. וע"י בדגמ"ר קצ"ו:ו שדייק מלשון הסמ"ג (שהוא א' הראשונים שהב"י חשש לדבריו) שכל וז"ל: ...ראוי להחמיר כדברי ר' חנינא שלא יהיה יותר מחמשה ימים בין בדיקה לבדיקה, עכ"ל. ומזה דן הדגמ"ר דליכא קפידא אלא שלא יהא יותר מה' ימים, אבל לא שצריכים דוקא יום א' ויום ז'. ולכן בעובדא שבדקה ביום ג' וביום ז' ג"כ סגי. (וע"י היטב בלשון הערוך השלחן (קצ"ו:כ"ה) בהביאו דעת השו"ע כ' "ולאו דווקא ראשון ושביעי אלא שיהיו שני בדיקות". ונראה דס"ל כשמש"כ הדגמ"ר. אבל צ"ע בזה כמה שיעור זמן בעינן בין בדיקה לבדיקה.)

אלא שכבר העירו האחרונים (ע"י פ"ת קצ"ו:ו) שהדגמ"ר סתר את דברי עצמו בזה. דע"י בשו"ת נוב"י יו"ד סי' קכ"ח שכל דלדעת ר' חנינא "דוקא קאמר". וראיתי בשיעורי שבט הלוי קצ"ו:ד:ח שכנראה נקט שמש"כ בשו"ת נוב"י הוא המאוחר למה שכל בדגמ"ר (שכל שהנוב"י "חזר בו" בתשובתו), והכי מסתברא דמה שנמצא במהדורה תנינא הוא המאוחר, וצ"ע בזה. אבל עכ"פ לענ"ד גם מש"כ בדגמ"ר לא יצא מידי צירוף.

ונראה שב' דעות אלו של הנוב"י תלויים בשאלה הנ"ל – דהיינו אם חיוב הבדיקות הויין דין דאורייתא של ספורים לפנינו, או דהויין רק תקנה דרבנן לכתחילה. וע"י במה שהקיל בשו"ת נוב"י הנ"ל בבדקה בא', בג', ובה', שכל דאע"פ שישנם יותר מה' ימים בין א' לח', מ"מ יום הג' מצרפם. וסברתו בזה דישנם ב' דינים – הא' דבעי' ספורים לפנינו, והשני דבעי' שיהיו בתוך ימי המנין (ע"י רש"י ס"ט ע"א ד"ה מהו). דמה"ט לא סגי בבדיקת יום א' ויום ח', דאע"פ שהם בתחילה ובסוף, מ"מ לא חזי לאיצטרופי כיון שכבר אינם בתוך מנין ז'. ולזה חידש הנוב"י דאם עכ"פ בדקה בא' האמצעים – אע"פ דבאמצעי ובאחרון לחוד לא סגי – מ"מ מועיל לצרפם.)

דעת גדולי הפוסקים – מתי ניתן לסמוך על רוב הראשונים, ודלא כהכרעת השו"ע

והנה אע"פ שכל השו"ע "ויש אומרים שצריך שתבדוק ביום ראשון מהשבעה וביום השביעי ואין להקל", מ"מ מאחר שרוב הראשונים חולקים על קביעה זו, מצינו לגדולי הפוסקים שדנו באם אפשר להקל במקרים מסויימים ולסמוך על דעת רובם של הראשונים דסגי כשלא בדקה אלא פעם א'. ונביא בכאן מדברי כמה מהפוסקים בזה.

(א) הנוב"י – ממש"כ בתשובה שהבאנו לעיל (תנינא יו"ד:קכ"ח) להחמיר אפי' היכא שבדקה ביום ג' וביום ז', חזינן דלא שמיע ליה להקל כנגד דעת השלחן ערוך אפי' בדיעבד. (ואפי' במש"כ בדגמ"ר להקל בנדון זה, הרי לא צירף לדבריו את דעת רוב הראשונים, משמע דנקט הוראת השו"ע לגמרי שאין להקל.)

(ב) החת"ס – ע"י בשו"ת חת"ס ח"ב יו"ד (סי' קע"ח) – שכל וז"ל: מ"מ נ"ל בדיעבד שכבר לנתה אצל בעלה לא שבקינן ספיקא דדהו מפני ודאי דרוב פוסקים הנ"ל דפסקו כרב בודאי, אך כל זה בבדקה בודאי בא' או בז' אבל

גליוני שלחן ערוך – יורה דעה

אברהם שטיינברג

בבדיקת האמצעי... [כ' להחמיר כהרז"ה, ושלא כהראב"ד], עכ"ל. הרי שלא רצה החת"ס לסמוך על הראשונים כנגד הכרעת השו"ע אלא כשכבר לנתה אצל בעלה, ואף בזה לא הקיל אלא בבדקה בא' או בז' דוקא, ולא באחד מהאמצעים לבד.

ג) **החכמת אדם** (ק"ז:י"ב) כ' וז"ל ובמקום חשש עיגון שאין האשה יכולה לטהר עצמה יש לסמוך על גדולי הפוסקים דסבירא להו דאפילו לא בדקה עצמה תוך שבועה רק ביום אחד מכל השבועה באיזו יום שיהיה חוץ מבדיקות הפסק טהרה עלתה לה, מאחר שבדקה ביום שקודם השביעי... עכ"ל. הרי שהקיל רק במקום עיגון, דמשמע דלא סגי אפי' בעובדא שעלולה לסתור את הז"נ כמה פעמים, אלא בעי' דוקא שלעולם לא תוכל ליטרה.

ומצאתי בין כמה מפוסקי זמנינו שהחמירו כדעת הפוסקים הנ"ל – עי' **בדי השלחן קצ"ו:פ"א** שנקט לגמרי כהחת"ס הנ"ל. וגם הביא את דעת השו"ת נוב"ת תנינא הנ"ל, עיי"ש. **ובשיעורי שבט הלוי קצ"ו:ד:ח-ט** הביא כדעת הנוב"י והחכמ"א, אבל הוסיף דבבדקה ביום א', ולא בהאמצעים, וביום ז' שכחה עד בין השמשות, דיש כאן ספק ספיקא להקל, שמא הלכה כשאר הפוסקים. וכן **בשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' ט"ז אות ג')** הביא מהפוסקים שא"א לפרש כוונת השו"ע דניתן להקל בדיעבד בפחות מבדיקת יום א' וגם יום ז'. אלא שהביא **שבראתה כתם** והפסיקה בטהרה ושכחה לבדוק עד יום הז' דניתן להקל עפ"י רוב הפוסקים, ולא להצריכה עוד ז"נ, עיי"ש בדבריו.

אבל מאידך הרי מצאנו עוד פתח קולא מדברי גדולי הפוסקים:

ד) **הערוך השלחן** (קצ"ו:כ"ה-כ"ו) ג"כ תמה על חומרת השלחן ערוך דהא אין ספק מוציא מידי ודאי, ולכן נקט שאין להורות כן אלא כשאין הדבר כרוך בקושי גדול, וז"ל הערוה"ש: ולכן נלע"ד דוודאי חלילה לנו לסור מדברי רבינו הב"י שכתב דאין להקל ואדרבה רוב נשים בודקות בכל יום פעמיים, האמנם בזמננו יש הרבה נשים שמוכות ולוקות בחדרי בטנן במכות ופצעים תוך הרחם באופן שהבדיקה קשתה להן מאד ותולין הבדיקות שאינן טהורות בהמכות והפצעים ובדוחק גדול מוצאות בדיקות נקיות לכן מורין להן כעיקר הדין שיהיה לה בדיקה טהורה ביום הפסק טהרה ובדיקה אחת בכל הז' ימים וכן מורין הלכה למעשה אבל בלא שום בדיקה כלל חלילה להקל, וכן מבואר מדברי גדולי אחרונים בתשו'... עכ"ל. וע"ע בדברי **הערוה"ש קפ"ז:ס"א** שג"כ כ' על דרך זה. הרי לנו פתח גדול להתירא, אבל אכתי ניתן לחקור אם כוונתו להקל דוקא במקום מכות ופצעים או בכל עובדא של בדיעבד. (ועי' בסמוך.)

ה) **השו"ת רב פעלים** (ח"ב יו"ד סי' ט"ז) – אבל, פתח פיתחא דהיתרא כנראה אפי' יותר מהערוה"ש, שלאחר שהביא דעת רוב הראשונים, ושמש"כ הב"י דהוא "ספק איסור כרת" קשה, דנראה דאין חיוב הבדיקות אלא מדרבנן, כ' וז"ל: ושיטת המחמירין דחיקא טובא, וגם לפי דבריהם אינו אלא חששא דרבנן בעלמא, שפיר יש לנו לפסוק כמקילין, אך עכ"ז חלילה לנו להקל במה שהחמיר הב"י, **אמנם בשעת הדחק ודאי נוכל לסמוך ברווחא על שיטת המקילין**, וכן הסכימו כל האחרונים בתשובותיהם, ועיין בסדרי טהרה שהביא בשם הגאון מוה"ר ג. כן.. עכ"ל.